

Л. В. Завальська,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса

СТИЛІСТИЧНО ЗНИЖЕНА ЛЕКСИКА В МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ІНТЕРАКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ ТОК-ШОУ)

Статтю присвячено аналізу стилістично зниженої лексики в мовленні українських політиків, зокрема вживанню жаргонізмів, вульгаризмів та розмовної лексики. Простежено особливості функціонування стилістично зниженої лексики в політичному дискурсі. Дослідження здійснено на матеріалі усних виступів українських політиків у прямих телеэфірах.

Ключові слова: політична комунікація, норма, жаргон, вульгаризм, розмовна лексика.

Статья посвящена анализу стилистически сниженной лексики в речи украинских политиков, в частности употреблению жаргонизмов, вульгаризмов и разговорной лексики. Прослежены особенности функционирования стилистически сниженной лексики в политическом дискурсе. Исследование осуществлено на материале устных выступлений украинских политиков в прямых телеэфирах.

Ключевые слова: политическая коммуникация, норма, жаргон, вульгаризм, разговорная лексика.

This article analyzes stylistically reduced vocabulary in speech Ukrainian politicians, including the use of jargon, vulgarism and spoken language. Traced peculiarities of the stylistic reduced vocabulary in political discourse. The research was conducted on the material oral presentations Ukrainian politicians live.

Key words: political communication, option, slang, vulgarism, conversational vocabulary.

Сучасна політична комунікація віддзеркалює загальні тенденції в галузі розвитку лексичної системи української мови, зокрема стильове розшарування останньої. Якщо раніше політики намагалися дотримуватися нормативних вимог у своїх публічних промов, то останнім часом мовлення політиків демонструє певну деградацію за ознакою нормативності. Зловживання жаргонною лексикою, наявність арготизмів і сленгізмів, поширення просторіччя, – все це є ознакою мови українських політиків. **Актуальність** статті зумовлена потребою підвищення нормативності мовлення українських політиків на лексико-стилістичному рівні, виявленню стилістично зниженої лексики та пошуком шляхів до покращення вербальних складників політичного іміджу. Дослідженню сучасної лексики політики і ЗМІ, що віддзеркалює загальні тенденції розвитку мовної системи початку ХХ ст. присвячено праці українських лінгвістів Л. О. Ставицької [2], Л. В. Струганець [5], О. А. Стишова [4] та ні. Проте проблеми нормативності політичного мовлення та функціонування в усному мовленні українських політиків стилістично зниженої лексики потребують подальшого ґрунтовного вивчення.

Мета роботи – дослідити особливості вживання зниженої лексики в мовленні українських політиків. **Предмет** дослідження в роботі – знижена лексика в мовленні українських політиків, **об'єкт** – мовлення українських політиків.

Усне мовлення українських політиків, які виступають у різноманітних ток-шоу і демонструють себе як мовні особистості, рясніють стилістично зниженими лексемами. Ми проаналізували понад 100 текстових фрагментів, зібраних шляхом запису усного мовлення політиків та завдяки аналізу друкованих версій на сайтах українських телеканалів «1+1», ICTV, «ТРК Україна» тощо та поділили їх на групи відповідно до характеру стилістично зниженої лексики, вжитої політиками. Розглянемо детально кожену групу.

Найбільшу групу становить **жаргонна лексика**, яку активно використовують українські політики (67 %). Жаргон визначаємо як соціальний різновид мовлення, що «... існує через настанову на фамільярно-знижений стиль мовлення в межах соціально-мовленнєвої спільноти, яка характеризується відносно одним віком і повсякденним побутовим спілкуванням» [6, с. 394]. Саме жаргонізм є найпоширенішими стилістично зниженими лексемами в політичному мовленні, наприклад: *А в цей час туди вриваються вісім гопників на чолі з народним депутатом Ляшком, прямо в кабінеті начальника міліції його б'ють* (Н. Шуфрич. Ток-шоу «Шустер-LIVE. 14.03.2014). За словником Л. Ставицької, *гопник* має два значення жаргонного характеру: «1. крим. Злодій, грабіжник. 2. молод., несхвальн. Агресивно налаштований підліток, молодик» [3, с. 89]. Використання жаргонізмів, походження яких пов'язано з кримінальним жаргоном, є частотним у мовленні українських політиків, напр.: *То хай надалі Київ залишається без голови і корумпованою кийвською міською владою, яка на останніх тижнях роздербанила 200 гектарів землі* (В. Кличко, червень 2013). У словнику Л. Ставицької наявна інша форма лексеми «дербанити», її фонетичний різновид: *Дербанити* – 1. крим. Ділити награбоване. 2. крим. Грабувати [3, с. 98]. В обох наведених значеннях популярне слово уналежнено до кримінального жаргону, проте здебільшого її вживають у трансформованому значенні «ділити злочинним способом».

Проникнення слів з кримінального жаргону в розмовне мовлення стало вже звичним, проте фіксуємо це явище й на рівні політичного та публіцистичного дискурсів, напр.: *...Коли Лазаренка «шмонали» американські міграційні служби, Генпрокурор заявив, що наша країна докладе всіх зусиль, аби повернути Павла Лазаренка в Україну...* (О. Ляшко, 2014). За словником Л. Ставицької, «Шмонати. – крим., жрм. Обшукувати когось, влаштувати обшук. 2. арм. Влаштувати якусь перевірку» [3, с. 305]. Перше значення є похідним з кримінального жаргону, а друге – з армійського, проте в мовленні політиків переважає саме кримінальна лексика. Така тенденція помітна в останні десятиліття, коли в Україні відбувалася загальна криміналізація влади: у багатьох політиків кримінальне минуле, що позначено і на мовленнєвому складнику їхнього іміджу.

Також фіксуємо лексеми з молодіжного жаргону, напр.: *...Вони копають людей і питають, чи це живий, та ви подивіться кадри, які показують в новинах. Старші жінки, старші чоловіки, діти-їх дуплять без розбору на право на ліво... Люди виходимо! О це реальний кльовий шанс...!* (О. Тягнибок 03.12.2013). Оцінке значення цієї лексеми є позитивно забарвленим: *Кльовий.* – крим., молод., схвальн. Гарний, прекрасний [3, с. 142].

Жаргонізм, що мають в різних значеннях позначення як з кримінального, так і з молодіжного жаргону, широко представлені в політичному мовленні: *...скільки можна базарити! Народ чекає дії! А ви свою шкуру ховаєте* (В. Кличко, лютий 2013 р.). *Базарити* – «1. молод. Говорити щось про когось. 2. крим. Кричати, кликати на допомогу» [став, с. 38]; *Пришли до влади ці бандюги! Пообіцяли вам золоті гори, а Ви їм повірили! І що зараз, кинули вони Вас! А де тепер вони! Гріють свої животи у наших ворогів!* (В. Кличко, січень 2014). *Кинути* – 1. мол., крим. Виманити за допомогою обману значну суму грошей, обдурити когось. 2. мол., крим. Украсти, відібрати у когось щось [3, с. 138]. Такий синкретизм пояснюється тим фактом, що спочатку кримінальні жаргонізмів потрапляють до молодіжного жаргону, а потім уже починають функціонувати в обох соціолексах.

У нашому матеріалі в цій групі значно переважають слова з позначкою «кримінальне» (34%) від усієї кількості аналізованих лексем, на другому місці синкретично визначені – молодіжний і кримінальний жаргон (18%), а на останньому – молодіжний (5%). Отже, переважають кримінальні жаргонізми: *А ви бачите як регіони наші мажори-депутати живуть на широку ногу, коли народ копійки рахує! Бачте, не стидно їздити їм на мерсах, ходити по шикарних ресторанах, бабками розкидувати! Де їх совість!* (О. Ляшко, серпень 2013); *Всі пропозиції від народного бюджету до фені!* (А. Яценюк, липень 2013); *У мене по три члена комісії, я не знаю звідки фальсифікації. Я розкажу звідки – бабло заплатив, ручки поклав і ті підписали* (О. Ляшко, «Свобода Слова» 16.09.2013); *Микола, я дякую. Бачу справжній донецький норв, але я хочу тобі сказати, ото я справжній чернігівський хлопець і мене на понт не візьмеш!* (О. Ляшко, «Свобода Слова» 16.09.2013). Як бачимо, кримінальні жаргонізми насичують мовлення українських політиків.

Друга група охоплює ненормовану лексику, яку називають у «Словнику української мови» в 11 томах **вульгарною**, проте фіксують у певних контекстах (загальна кількість 10%). Такими контекстами є насамперед політичне мовлення, оскільки українські політики постійно вживають вульгаризми, недоречні в літературному мовленні. Їхня основна мета – принизити, образити співрозмовника, вони є цінними маркерами, що характеризують зовнішність, розмову діяльність, зовнішній вигляд або поведінку політичних діячів, напр.: *Ви гляньте на цього комуніста – голодний, холодний, нещасний, гляньте на його мармизу! О це такі комуністи пішли!* (О. Ляшко, 07.09.2012). За академічним словником української мови, «Мармиза, вульг. – Обличчя» [1, Т. 4, с. 630]. У словнику жаргонізмів Л. Ставицької «мармиза» має таке ж значення «обличчя», але позначено, як «молодіжне» і «жартівливе» [3, с. 171]. Із позначенням «вульгарне» ми зафіксували й інші номінації обличчя, що використовуються в агресивній комунікативній взаємодії в політичному дискурсі, напр.: *Ви що собі дозволяєте? Принижувати людей, принижувати українців. Ах, ти мордяка така нагла! Ви що собі дозволяєте... Не, він сказав, щоб я його поцілував отуди....! Оце сволота така, що про людей каже! Куди поцілувати! Поцілуй сам себе туди!* (О. Ляшко, 17.12.2013). У тлумачному словнику «мордяка» – вульг. Збільш. до морда [1, Т. 4, С. 802]. У словнику жаргонізмів цього слова немає, хоч представлено жаргонне значення лексеми «морда».

Сюди ж уналежнюємо окремі лексеми, що мають у тлумачних словниках позначку «просторічне» та передають яскраву виражену оцінку семантику, передусім негативну, напр.: *Ми зобов'язані Януковича і всю цю шваль, яка біля нього зібралася ...привести на майдан* (Ю. Тимошенко на Майдані, 22.02.2014). Просторічна лексика часто утворюється на ґрунті літературної, як у наступному випадку: *Вища підлота і пілотаж у політиці (про Яценюка)... Сьогодні Яценюк разом з партією регіонів злигалися і змовилися для того, щоб сьогодні не дати Кличку піти на президентські вибори* (О. Ляшко, 13.09.2013). Лексема «підлота» є похідною від «підлість» [1, Т. 6, с. 452], проте використовується у просторіччі та має емоційно-експресивне навантаження.

Розмовна лексика, що входить до літературної української мови, проте належить до розмовного стилю, що позначено в словниках, становить в аналізованому матеріалі 14 %. Переважно це образливі номінації політичних опонентів, що мають негативне забарвлення, напр.: *Пані Богословська, про те, що ви чорнорота і про те, що Ви брехуха безсовісна і саме Ви фальсифікуєте ... і ви чорнорота відьма бігали там... о це така банда регіоналістська, бреше ото* (О. Ляшко, Шустер-LIVE, 14.05.2013). Лексема «брехуха» представлена у «Словнику української мови» в 11 томах як варіант лексеми «брехунка», що є формою жіночого роду від «брехун». – Людина, яка завжди говорить неправду» [1, Т. 1, с. 233] і позначена в словнику як «розмовне». Хоч розмовна лексика загалом належить до літературної, але яскраво виражена негативна конотація уможливила її вживання в політичному мовленні в інвективній функції та сприймається як стилістично знижена.

Крім номінацій особи, в політичному мовленні використовують слова, що є назвами обличчя, тобто, крім жаргонних найменувань обличчя людини, політики вживають й розмовні номінації. Поширеним є використання лексеми «пика»: *Повід'яди пика наші пани депутати! Да...так і є! А що Ви думаєте, на чій це гроші вони так живуть. Не задумувались?..* (О. Ляшко, лютий 2013 рік). У тлумачному словнику зафіксовано два значення: Пика. – 1. зневажл. Потворне, бридке обличчя // Обличчя людини, комусь неприємної, несимпатичної 2. розм. Обличчя людини, звичайно опасисте, свіже, рожеве і т. ін. [1, Т. 6, с. 350]. Перше значення подано як зневажливе, а друге – як розмовне, проте обидва містять негативну оцінку обличчя людини.

У російській мові українському «пика» відповідає лексема «рожа», яку також часто вживають українські політики, послуговуючись у виступах не літературною мовою, а суржилом, напр.: *Для того, щоб би зрозуміли, чого я Вас не люблю – гляньте на себе в дзеркало, гляньте на свою бандитську рожу, і ви поймете чого не тільки я Вас не люблю, Вас не люблять ваші виборці* (О. Ляшко, «Свобода Слова», 16.09.2013). Оцінні номінації обличчя скеровані на те, щоб образити співрозмовника, принизити його.

Розмовна лексика, що зафіксована в тлумачних словниках, використовується в політичному мовленні саме як стилістично знижена, тому словникові статті часто мають додаткові вказівки на це. Наведемо яскравий приклад: *Бачте, я до Вас звертаюся «пані», «паночка», не перебивайте мене! ...Ви хамлюга, пані Герман!* (Л. Кравчук до І. Богословської, Шустер-LIVE, 10.11.2009). Стилістичних позначок лексема «хамлюга» має декілька: Хамлюга. – заст., розм., лайл. Збільш. до хам і хамка [1, Т. 11, с. 16], отже, це слово не лише належить до розмовної лексики, а є лайливим. Вважаємо, що вживання розмовних лексем у політичному мовленні орієнтовано на їхню стилістичну зниженість, тому обирають такі слова, що мають яскраве експресивне забарвлення та негативну конотацію.

Публічне мовлення повинно бути підпорядковане нормам усіх зазначених типів, але сучасне політичне мовлення характеризується наявністю стилістично зниженої лексики, серед якої особливе місце належить жаргонізмам, вульгаризмам, просторіччю і розмовній лексичі. Літературна мова, представлена розмовними лексемами становить 14% у досліджуваному матеріалі та орієнтована на негативну оцінку характеристики політичних опонентів, тобто належить до зниженої стилістики. Нелітературна лексика представлена жаргонізмами (загалом 67%), серед яких переважають лексеми з кримінального та молодіжного жаргону, та вульгаризмами і просторічною лексику (10%), що мають емоційно-експресивне навантаження.

Література:

1. Словник української мови в 11 т. – К. : Нукова думка, 1971 – 1980.
2. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг : Соціальна диференціація української мови / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 462 с.
3. Ставицька Л. О. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2003. – 336 с.
4. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : [монографія] / О. А. Стишов. – К. : Центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
5. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. / Л. В. Струганець. – Тернопіль : Астон, 2002. – 352 с.
6. Третяк Н. В. Місце жаргонної лексики у структурі соціальних діалектів української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://science.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/7/2014/pdf/fil/18/1_14_Tretyak.pdf